

foret, vel tam parum repletæ, ut arteriæ in minima diametro suæ contractionis non forent contiguæ in omni puncto suæ superficiæ internæ liquido contento, patet facile, sanguinem corde expulsum posse replere arterias absque earundem dilatatione, adeoque non sequetur arteriarum contractio. Cum autem majores arteriæ sint canales fortes & elastici, illæ non collabuntur, quamvis replens illas liquidum deficiat, sed in minima diametro suæ contractionis hærent; adeoque si tanta fuerit facta humorum jactura, ut in maxima hac arteriarum contractione tamen deficiat debita plenitudo, patet, neque arteriarum systolen in humorem contentum agere posse, adeoque fiet quies omnium, id est mors. Dum autem valida evacuatio tantum subduxit humorum, ut aliqua adhuc distensio fiat arteriarum a sanguine corde expulso, licet debilis, non cessabit omnino circulatio, sed languida erit & inæqualis; adeoque ob rationes jam dictas influxus arteriosus & nervosus in musculos vacillabit, unde tremor nascetur. Sic videmus jugulata animalia, dum magna jam copia sanguinis effluxit, tremere. Post diarrhœas validissimas, choleras, aliasque similes subitaneas & profundas evacuationes, tremores nasci, quotidiana observata docent.

Cur a nimio potu quocumque? Dum liquida quotidie majori copia ingurgitantur, augetur quantitas per vasa corporis transmittenda, adeoque major distensio vasorum sequitur, quam naturaliter fieri solebat:

§. 630. **C**uratur restituto æquabili fluore & pressione liquidi arteriosi in arterias, cerebrosi & cerebellosi in fibras motrices: id obtinet in morbi initio usu eorum, quæ lentorem solvunt, vires reddunt (606. ad 617.); in fine autem per ea, quæ liquida perdita subito restituunt, fibras roborant, & viscera (46. 47. 48. 49.).

Constat ex Physiologicis (*), ad musculorum actionem requiri, ut libera via sit spiritibus, ex encephalo per nervos in muscoli fibras motrices influentibus; atque simul, ut per arteriam sanguis libere distribui possit per totam muscoli substantiam: quidquid autem lædendo encephalon, vel inde productam medullam spinalem, vel nervos inde ortos, impedit hunc influxum, tollit motum muscularem: idem autem etiam de arteriis ad musculos tendentibus verum est. Simulac ergo debita copia utriusque liquidi præsto est, illudque meabile est, & vasa pervia, ad nutum voluntatis in omnibus musculis voluntariis tales motus excitantur, quales in sanitate cum facilitate, oblectamento, & quadam constantia fieri possunt: sanatus erit ergo tremor, qui vacillatio musculorum inter tonum & laxationem est (vide §. 627.): adeoque ponit, musculorum motus constantem exerceri non posse. Ubi autem modo dicta fieri nequeunt, tremor incurabilis manet, uti observatur, quando v. g. post validos animi motus in illo organo corporeo, per quod mens humana, quamdiu corpori unita est, determinat spirituum motum in omnes & singulos musculos, talis mutatio facta fuit, ut inde æquabilis influxus spirituum in musculos turbetur in ipsa hujus primæ determinationis origine corporea.

Verum in tremore febrili præcipue distinguendum est, ut legitima ejus curatio investigetur, an in morbi initio, an vero in fine observetur. In initio enim febris nondum potest accusari jactura nimia vitalis liquidi, nisi evacuationes validissimæ febrim incipientem comitatur fuerint, quod facile cogno-

verum nimiam distensionem, imprimis sæpe repetitam, debilitas morbola fibrarum sequitur, uti in Commentar. §. 25. 3. dictum fuit; adeoque facilius quidem poterunt dilatari vasa, sed minori vi reagent in liquidum distendens, a qua tamen reactione motus humorum per vasa pro parte pendet, uti modo dictum fuit. Præterea dum ingestus potus per urinam, sudorem &c. diffatur de corpore, distentæ antea fibræ, jam debilitatæ, non satis magna vi se contrahunt versus axim sui canalium, ut contentum liquidum undique æquabiliter premere possint; adeoque sicut similia, ac de nimis evacuationibus dictum est. Patet hinc ratio, quare illi qui potibus aquosis tepidis ingenti copia quotidie assumtis abutuntur, toties tremulis membris poenas luant; quæ mala adhuc augentur, quia his potibus fluiditate aquosa sanguinis aucta debilitantur omnia vasa & viscera (vide §. 43. 3.); adeoque ultima elaboratio subtilissimi liquidi, spirituum nervosorum nempe, minus feliciter perficitur. Omnium autem frequentissime molestus tremor abusus vini aut spirituum fermentatorum sequitur, longe enim major vasorum omnium distensio ab his, quam a potibus aquosis, observatur: unde miseri illi, nisi semper venas Jaccho distentas habuerint, toti tremuli, & ad omnia vitæ munia inhabiles, languent, sicque vel inviti, licet meliora videant & probent, ad hæc denuo confugere coguntur. Videantur de his illa, quæ in Commentariis §. 605. II. dicta fuerunt.

scitur: Verum hoc tempore febris tremor solet nasci a lentore, quo nomine (uti in Commentariis §. 588. dictum fuit) intelligitur omne obstaculum circa extrema vascula natum quod liberum motum humorum per illa impedit; sive illud vitio vasorum, vel humorum, vel utrorumque, contigerit: sublato ergo hoc lentore, simul tollitur tremor. Quomodo autem lentor ille tolli debeat, & quam varia ad hanc rem medela requiratur, satis fuso sermone in numeris hic citatis dictum fuit. Omnia vero, quæ lentorem tollunt, simul vires reddunt, quia in initio febris debilitas ab obstaculo pender, non autem ab inanitione.

In fine vero morbi soluto jam per idonea remedia & debitum ipsius febris moderamen lentore, si tremor adsit, alia longe curatio requiritur. Tunc enim vel a defectu arteriosi & nervosi liquidi oritur, vel a nimis debili motu humorum per vasa. Indicatio ergo jubet, ut quantocyus resarciatur perdita, vel nimis debilis incitetur motus. Prius perficitur, si modica copia simul, & sæpe repetitis vicibus, ingerantur talia nutrimenta, quæ debilitatis per morbum functionibus corporis poterunt subigi, & in sanos humores converti quam facillime: de his vero videantur illa, quæ in Commentariis §. 28. dicta sunt. Nimis debilis autem motus augetur imprimis roborando vasa & viscera: febris enim impetu durante, omnia vasa erant plus distenta a liquido magis moto & per calorem rarefacto; postquam vero febris deferbuit, exhaustum corpus languet, collapsa vasa sunt, & per majorem distensionem prægressam debilitata, adeoque re-

(*) Her. Boerh. Institut. Medic. §. 401.

quiritur, ut illorum robur augeatur: quibus vero illud perfici possit, in paragraphis in textu citatis pariter explicatum fuit. Imprimis vero frictions & exercitia corporis hic summum usum habent, quia per hæc vasa & viscera pulcherrime roborantur, simulque pro habitu celeritas motus humorum augeri potest, absque ullis stimulantibus remediis adhibitis. Auctum vero viscerum & vasorum robur simul inservit, ut ingesta alimenta citius & melius mutantur in naturam nostram, adeoque per eadem remedia simul impetrabitur subita perditorum restitutio.

Simul ex dictis patet, illam methodum, quæ tremori in initio febris nato curando optima est nocere omnino, dum in fine morbi adhibetur, & vicissim: in exemplo res patebit. Dum in febre acu-

ta inflammatoria lentor sanguinis difficilem & inæquabilem transitum per vasa encephali facit, poterunt turbari omnes hujus visceris functiones, adeoque & tremor nasci; verum in hoc casu sanguinis missio etiam repetita, clysmata refrigerantia, purgantia antiphlogistica, victus tenuis &c. tanti usus sunt. Si vero in fine febris acutæ, exhausto corpore per morbum ipsum & evacuationes prægressas, tremor adsit, eadem hæc remedia augebunt tremoris causam, nimiam nempe inanitionem, & certam sæpe perniciem adferent. Jura carniæ, vini moderatus usus, frictions, exercitia corporis, roborantia, cardiaca stimulantia &c. tunc pulcherrime proderunt, quæ in priori casu nocuissent pessime. Patet ergo in cura tremoris febrilis sollicitè attendendum esse, quo tempore morbi fiat.

ANXIETAS FEBRILIS.

§. 631. **A**nxieta pro causa habet sanguinis ex corde egressum impeditum; adeoque per fines pulmonales, aut Aortæ, impossibilem transitum; hinc spasium vasculorum contractum, aut materiem inflammatam transire ineptam; similia orta vidimus ex impedito trajectu cruoris per Venam Portarum ex iisdem causis: unde, quam omnis sanguis venosus, a celiacis & mesentericis arteriis allatus, redire non possit, stagnet, vasa extendat, arterioso fluxui resistat, & omnia hinc nata & nascitura mala producat, liquet ambas has anxietatis causas in omni acuto morbo quam severissime observandas, & curandas esse.

Anxieta & dolor talia sunt, quæ miserima hominum conditionem reddere possunt: unde & hæc adeo detestatur natura humana, ut omni molimine conetur removere illa, quæ horum causa esse possunt. Uti autem verbis explicari nequit ingrata illa perceptio in mente, quam dolorem vocamus (vide §. 220.), sic idem de anxietate verum esse videtur: solus enim ille hoc percipit, qui anxietatem patitur. Licet autem distinctè intelligi nequeat illa mutatio cogitationis, quæ anxietatem comitatur, tamen possumus inquirere illas mutationes in corpore, a quibus anxietatis perceptio in mente nascitur: hoc enim sufficit Medico, qui corpus, non vero mentem, curare debet. Illæ ergo mutationes corporeæ, quæ anxietatis sensum præcedunt vel comitantur, sollicitè indagandæ sunt; & his cognitis videndum, qua methodo, & quibus remediis, cito & tuto tolli possint, quia molestissimum illud malum subitam medelam poscit.

Simulac cor sanguinem cavis suis contentum expellere nequit per arterias, anxietas percipitur; & quidem eo major, quo illud obstaculum, liberum sanguinis ex corde egressum impediens, validius fuerit. Verum quantum vita superest (vide Commentaria §. 1.), requiritur sanguinis venosi ingressus in cava cordis, eisdem ex cavis cordis in arterias expulsio; adeoque in hoc casu anxietas designat; vitam ipsam in ipso quasi sui fonte periclitari: unde apparet, quantum discrimen tunc adsit. Anxietatis sensum autem tunc percipi, quando liber egressus sanguinis ex cordis cavis impeditur, constat certissimis observatis. Circa mortem enim intolerabilis anxietas adest, & ultima illa lucta morientium nihil aliud esse videtur. Miseri illi, quibus poliposa concretiones in cordis cavis, vel majoribus vasibus circa cor, hærent, diras anxietates patiuntur, simulac corporis motu acceleratur sanguinis velocitas; dum quiescunt omnino, satis bene se habent, quia placide motus sanguinis hæc obstacula præterlabi potest adhuc, & per arterias expelli. An ergo, uti doloris sensus fibræ nervosæ a cerebro orta dissolutionem instare monet, sic anxie-

tas vitam ipsam & vitalia viscera periclitari indicat? certe cor in acutissima febre adeo celeriter agitur, pulmo immeabili sanguine infarctus in peripneumoniacis, non dolent, sed anxietatis summæ sensus percipitur, qui invitum etiam hominem cogit, ut mutato situ corporis, aut alio quovis molimine, dirum hoc malum levet. An, uti fibræ nervosæ, a cerebro ortæ, doloris ideam in mente excitant, dum extenduntur; sic nervi, per vitalia viscera dispersi, cerebelli, non vero cerebri, propagines, anxietatis sensum faciunt?

Cum autem cor dextrum per arteriam pulmonalem, cor vero sinistrum per aortam sanguinem pellat; patet, anxietatis causam, impeditum nempe egressum sanguinis ex corde, & in arteria pulmonali, & in aorta hæere posse: omnium tamen frequentissime in pulmonali arteria tale obstaculum observatur, quia sanguis, corde dextro pulsus in magnum truncum arteriæ pulmonalis, statim per angustissimam ejus extremam transire debet in venas, & ex his in cor sinistrum; adeoque in hoc transitu sanguis statim hærebit, si minus meabilis fuerit. Imo sanguis, uti in Physiologicis demonstratur, per pulmonalis arteriæ angustias pulsus evadit aptus, ut per omnia reliqua corporis vasa fluere possit: adeoque, ubi in cor sinistrum pervenerit, per aortæ fines transire poterit, nisi vel ob vasorum angustiam, vel errorem loci, vel liquidissimæ partis jacturam, frigus, &c. in hoc itinere mutetur. Quin imo dum obstaculum circa aortæ arteriæ fines hæret, quod impeditur valet, quo minus cor sinistrum se liqere evacuare possit, simul non poterunt venæ pulmonales suum sanguinem libere infundere cordi sinistro; hinc infarctetur brevi pulmo, & nascetur resistens cordi dextro. Unde patet, anxietatem ab impedito egressu sanguinis ex corde natam, præcipue circa cor dextrum & arteriæ pulmonalis fines hæere.

Cum autem hic agatur de anxietate, tanquam symptomate febrili, impeditus sanguinis transitus fiet vel ob spasium vasculorum contractum, vel ob sanguinis transmittendi immeabilitatem, quæ

in hoc casu fere semper ab inflammatoria sanguinis visciditate pendet. Quamvis enim plures alia causa, ut v. gr. tumores scirrholi, suppuratorii &c. externa compressione vasa angustare possint, & liberum sanguinis egressum ex corde impedire; ut & polyposa concretiones, mucosa, frigida sanguinis cacochymia &c. sanguinem immeabilem reddere possint; de illis hoc loco non agitur, cum febris tantum, & symptomatum ejus historia, hic tractentur.

Facile vero patet, eundem effectum sequi debere, si vasorum minuatur capacitas, fluidis non mutatis, siue manente eadem vasorum amplitudine liquida sunt minus meabilia; uti latius in historia obstructionis explicatum fuit. Possit autem vasorum amplitudinem minui, dum spasmo fibrarum suarum muscularium contrahuntur, docent experimenta. Arteriae enim non sola elasticitate sua agunt in fluida contenta, sed veras fibras musculares habent, uti docet Anatome; quarum contractione cava arteriarum angustari possunt: harum vero fibrarum contractionem augeri posse, patet ex sequentibus. Dum sanissimus homo subito percussitur metu, totus pallet, & contrahitur in omnibus fere corporis partibus: arteriae enim contractae spasmu suarum fibrarum muscularium repellunt sanguinem rubrum, uti in tota cute externa ad oculum patet. Idem autem in internis partibus fieri docent suspiria, anxietates, & respiratio anhelosa, ob difficilem transitum sanguinis per contractos spasmu arteriae pulmonalis fines. Idem etiam in frigore febrium intermittentium apparet: incipit enim contractis vasorum finibus (uti docet pallor), & debilitatis cordis viribus, nasci major resistens sanguini ex corde expellendo, atque ideo saepe tanta anxietas adest tempore frigoris febrilis, imprimis si validum fuerit: imo illi, qui a febris his moriuntur, fere semper in frigore febrili pereunt.

Verum & liquidi per vasa transmittendi immeabilitas, manente eadem vasorum transmittentium capacitate, poterit impedire transitum ejusdem per arteriae pulmonalis & aortae fines. Uti enim dictum fuit in Commentariis §. 382. 8. in sanguine nostro naturalis proclivitas est in cohaesionem; unde in quiete sponte sua concrevit: & ramdiu sanitas manet, quamdiu viscerum & vasorum efficacia potest superari ille nixus in concretionem. Probatum autem fuit §. 587. ubi de febris effectibus agebatur, per febrim liquidissima exprimi, reliqua incrassari; adeoque per febrim augeri poterit sanguinis cohaesio, ergo & impediri ejus transitus per arteriarum fines. Quando autem illud vitium aucta cohaesio in sanguine nascitur, primum fere ejus signum in pulmone percipitur, quia ex corde dextro statim in angustos arteriae pulmonalis fines sanguis pellitur; unde difficilis & anhelosa respiratio, jactatio, anxietas, & illa agrorum *διόσφορις* Hippocrati dicta, signa certa exhibent, quibus docemur, talem immeabilitatem in sanguine nasci; qua impediri incipit ejus liber transitus per arteriarum fines. Unde merito in morbis acutis omnia haec signa pessimi ominis habentur.

Similia orta vidimus ex impedito transitu cruoris per venam portarum ex iisdem causis. Altera causa anxietatis, & quidem satis frequens, pendet ab impedito sanguinis transitu per venae portarum ramos, atque pariter a spasmu vasculorum contractorem, aut immeabilitate sanguinis oritur. Notum enim est ex Physiologicis, omnem sanguinem venosum

(excepto illo, qui, a nutritione horum viscerum perfecta residuus, peculiaribus venis in cavam venam defertur) ventriculi, intestinorum, mesenterii, pancreatis, lienis, omenti, colligi in unam venam portarum; quae hepar ingressa, adscita firma, arteriis simili, tunica, mox in ramos abiens, & postea in minores innumerabiles divisa per omnem hepatis substantiam distribuitur, atque bilis secretionem perfecta, residuus sanguis, venulis receptus in venam cavam infunditur. Patet ergo, sanguinem illum, ex visceribus chylopoeticis in venam portarum delatum, per convergentes canales iterum ferri debere, sicque bis venosum fieri, antequam ad cor redeat: adeoque apparet, difficultatem per hepar tractum humorum esse debere, quia sanguis venosus, absque vi cordis de novo in illum agente, transpirari debet per ultimas venae portarum angustias: unde facile in illis hominibus, qui salubri motu corporis carent, hic impedimenta libero humorum transitui nascuntur. Sive jam circa ultimas venae portarum per hepar distributa angustias, siue in ductibus biliosis, aut illorum emissario communi, oriatur obtaculum, effectus fere idem erit: impediatur nempe transitus sanguinis per venam portarum, adeoque & venosum systema viscerum chylopoeticorum non poterit se evacuare in illam: venis autem illis plenis manentibus & distentis, sanguis arteriosus per coeliacam & mesentericas arterias allatus, qui in has venas exonerari debebat, stagnabit pariter, adeoque sanguini per aortam pellendo in has arterias major fiet resistens; ergo cor sinistrum difficilius sanguinem suum poterit evacuare in aorta truncum, donec removeantur haec obstacula, vel alii ex aorta oriundi rami dilatati recipere possint illum sanguinem, qui aliter per coeliacam & mesentericas arterias transire solebat. Forte ideo, majori copia sanguinis per vicinas emulgentes arterias pulsus, ingens copia urinae excernitur, uti toties in hac anxietatis specie apparet; praecipue si ab inordinato spirituum motu vasculis spasmu contractis ortum duxerit. Ceteris enim paribus, eo major copia erit liquidi secreti, quo major quantitas liquidi fecernendi organo secretorio applicatur eodem temporis spatio.

Frequens satis in praxi haec anxietatis species occurrit; quae ab impedito transitu cruoris per venam portarum oritur. Multis enim hominibus, qui ceterum satis sani hactenus videbantur, intolerabilis subito anxietas nascitur; succedit vomitus molestissimus, & paulo post totum corpus icterico colore descodatum conspicitur, cessante tunc anxietate: sentim per urinam eluitur bilis sanguini mista, color flavus cutis evanescit, & sani videntur: verum post aliquot septimanas, citius vel serius, redeunt eodem ordine omnia haec symptomata. Docuerunt cadaverum sectiones (uti postea latius dicetur, ubi de ictero agendum erit) in his hominibus, ductum communem bilis, vel & cysticum aliquando solum, a bile inspissata, calculis, tumoribus vicinarum partium &c. sic obturatos esse, ut secreta a sanguine venae portarum bilis per has vias exire nequeat: unde haec accumulatur, receptacula, in quibus colligitur, distendit, vasa biliosa repleta manent, impedimentum nascitur sanguini venae portarum, a quo bilis fecerni debet, anxietas fit summa, donec salubri naturae molimine per vomitum retropellatur bilis, & sanguini permitta icterum faciat. Dum enim homo vomit, abdomine contenta viscera omnia convulsivo diaphragmatis & musculorum abdomina-

minalium motu validissime comprimuntur, atque per hanc compressionem retrogrado motu secreta bilis retropellitur in venae portarum ramos, atque ex his vel per venae caeve respondentes ramulos in sanguinem redit, vel & forte una cum sanguine venae portarum retroprimitur in arterias. Mutari enim posse sanguinis directionem in arteriis, si major sit resistens circa illarum extrema, quam est potentia urgens liquidum a basi versus apicem, in Commentariis §. 141. Num. 1. dictum fuit. Cum ergo, obstaculo posito circa venae portarum extremos fines, arterioso sanguini in has venas fluxuro resistens fiat; per vomitum compressis his partibus, sanguis poterit retroprimiti in arterias, praecipue cum in venae portarum ramis, per mesenterium dispersis, nullae valvulae sint, quae huic retrogrado sanguinis motui obstare possent; uti docuit *Ruischius* (a). Inde simul patet ratio, quare, distentis per flatu ventriculo aut intestinis anxietas nascatur, dum tumore harum partium compressis vasibus impeditur libera circumductio humorum: haec autem

§. 632. **S**I anxietas ergo talis (§. 631.) diu persistat, circa vitalia producet polyposas concretiones, inflammationes, gangraenas subitaneas, cum intolerabili angustia, & morte cito subsequente; si autem haesit in hypochondris, tum maximum sensum aegritudinis circa stomachum pariet, reliquis visceribus minus acute sentientibus; dein putrefactiones subitaneas sanguinis in vasibus his amplis, minusque validis; unde gangraena hepatis putredo, dyenteria a putrefacto lethalis.

Si circa viscera, cor nempe & pulmones, anxietatis causa haereat, sanguinis ex corde egressum impeditum esse designatur, uti praecedenti paragrapho dictum fuit. Cognoscitur autem hoc malum adesse ex laesione vitalium actionum, pulsus nempe & respiratio. Cum enim sanguis ex corde libere expelli nequeat, arteriae non dilatantur, adeoque pulsus erit debilis & vacillabit; & ob eandem causam brevi frigus extremarum partium aderit, quia non poterit sanguis ad extrema corporis usque propelli. Cum autem pulmonis per aera inspiratum dilatatio requiratur, ut sanguis corde dextro expulsum libere per arteriae pulmonalis angustias transire possit, & in praecedenti paragrapho demonstratum fuerit, brevi impediti transitum per pulmonem, licet in aorta primum libero sanguinis egressu obstaculum haeserit; patet ratio, quare aegri in hac anxietatis specie omni respirationis molimine conentur viam facere sanguini in arteria pulmonali haerenti: hinc illa suspiria, & brevis & anhelosa respiratio, quam erecto corpore in lecto situ (quem in acutis morbis adeo damnat *Hippocrates*) levare conantur. Unde difficilis respiratio, vacillans pulsus, & extremorum frigus docent, anxietatis causam circa vitalia haerere, & mortem instare, nisi succurratur illico.

Dum enim haeret in sinibus venosis, auriculis, cavis cordis sanguis, non potens propelli per arteriarum fines, stagnabit, adeoque concrevet brevi; cum ex sua natura in sanissimo etiam homine adeo in concretionem pronus sit; liquidissima pars a crassiori secedens adhuc transibit per arterias, residuum eo magis inspissabitur, polyposas concretiones formabit, saepe postea, si evaserint ex hoc discrimine aegri, tota vita non resolvable. Praeterea dum immeabilis sanguis cordis proximi vi urgetur in angustias arteriarum, & per febrim fortius agitur, (vide §. 371.) vitalia viscera inflammabuntur, atque ob eandem rationem nata hic inflammatio

anxietas erumpentibus flatibus levatur illico.

Si ergo anxietas in morbo acuto oriatur, summam semper attentionem meretur, cum tanta saepe mala inde sequantur, uti sequenti paragrapho dicetur. Turpissimos hic commissos errores doluerunt toties fero Medici, dum agrorum numero obruti miserorum de anxietate querelas neglexerant incauti. Severo ergo examine indagandum semper est, quamam anxietatis causa sit, & quo in loco corporis haereat. Summum enim discrimen habet illa anxietas, quae ab impedito transitu per fines arteriae pulmonalis pendet: minus periculosa illa, quae ab impedito cruoris transitu per venam portarum pendet; licet tamen & pessima inde sequi possint mala: omnium minime periculosa illa anxietatis species, quae a flatibus & spasmu contractis vasculis, ob inordinatum spirituum motum, fit, uti in hysteris & hypochondriacis toties observatur. Quibus autem signis diversae haec anxietatis species distingui possint, mox dicetur.

subito in gangraenam transibit (vide §. 388. & 422.) certo & cito lethalem (vide §. 432.) uti in violentissima peripneumonia tristissimis exemplis toties constat. Simul tunc adest intolerabilis angustia, quae facit, ut miser continuo situm corporis mutent, & quaquaversum se jactent in lecto, donec infarcto penitus pulmone suffocati pereant.

Si autem haesi in hypochondris &c. Quamvis haec anxietatis species non adeo funesta sit, ac prior, tamen & inde multa mala metuenda sunt, ac pariter molestissimo intolerabilis angustiae sensu aegros afficit. Distinguitur autem a priori, quod respiratio non adeo impedita sit, & pulsus arteriarum satis sint expediti, quamvis febriles. Maxime autem notandum, quod, licet in hepate haeret obstaculum, tractum cruoris per venam portarum impediens, praecipuus tamen aegritudinis sensus circa stomachum, & imprimis circa ejus orificium superius, quod cardia vocari solet, percipiatur: hoc enim in loco prementis ponderis molestissimum sensum habent illi, qui paulo post, retrograda in sanguinis massam bile, ictero foedabuntur. Hoc locum indicant semper, imo saepe & pugnis contudisse vidi, dum summam illam anxietatem impatientissime ferebant. Notum est ex Anatomicis, magnos paris octavi nervos circa orificium superius ventriculi locari; qui deinde per abdominalia viscera omnia distribuuntur; forte ab illis pendet anxietatis perceptio circa hunc locum, dum circuitus humorum per viscera abdominalia turbatur, impedito transitu sanguinis per venae portarum fines in hepate. Quamvis enim in reliquis visceribus ab eadem hac causa, dum sanguis per arterias allatus urget, nec venae interim se evacuare possunt, magna distensio fieri debere videatur, tamen vel minus acute sentiunt, vel saltem anxietatis sensus ab hac causa in aliis locis non percipiunt: dolores quidem vagos in variis abdominis locis, nunc circa lienem, nunc in intestinis, icterum periodicum

dicum præcessisse vidi sæpius, & ab aliis auctoribus item observatum legitur, verum ille ægritudinis & anxietatis sensus circa stomachum præcipue hæret. Dum hæc observaverat *Helmontius* (b), dixit: *Icterus namque nusquam alibi viget magis, quam in atrio stomachi, unde suas excitat anxietates & suspiria, designans ibidem teseram suæ ferocitæ versari.*

Si jam consideretur, stagnare sanguinem in toto systemate venarum portarum, totum hepar immeabili sanguine infarctum esse, patebit facile, quot & quanta mala hic metuenda sint. Sanguis enim venarum portarum proximam bilis per hepatis fabricam fecernendæ, materiam habet; vasa bilem jam secretam continentia, a vicinis infarctis & tumebus comprimuntur; sæpe etiam ductus excretorii utriusque bilis, cysticæ nempe & hepaticæ, obstructi sunt in his morbis; hinc pessima putredo expectanda est. Observatur enim, bilem stagnatione, uti & calore nimio febrili, citissime corrumpi, & in cadaveribus

§. 633. **I**nde optime novit Medicus, quid anxietas talis (631. 632.) pro sua causa, & natura ponat, quidque inde præsciendum sit, simulque distinguet inter anxietatem ab uno affecto genere nervoso, absente febre antegressa, & inter eam, quæ ab inflammatione acuta, quæ tum per sua signa prius se prodidit; inde comparans hæc cum vehementia, duratione, loco hujus mali, cuncta prudenter detegere poterit: Cur in omni fere morbo circa mortis articulum anxietas ultimo tragœdiam claudit? Cur spasmodica anxietas parum, inflammatoria maxime periculosa? Cur inquietus, jactatio, suspiria, anhelatio, pervigilium in morbis inflammatoriis, suppuratoriisque, mortis prænunciæ?

Ex illis, quæ binis præcedentibus paragraphis dicta fuerunt, constat, duplicem distingui anxietatem; quarum una, circa vitalia viscera hærens, impeditum sanguinis egressum ex corde, eoque transitum impossibilem per arteriarum fines pro sua causa & natura ponit; & imprimis circa pulmonalis arteriæ extrema obstaculum tunc invenitur, uti demonstratum fuit. Cognoscitur hæc species respiratione difficili, pulsu debili & inordinato, extremarum partium corporis frigore, angustia summa: sinistrum semper præscium hujus anxietatis est, quia vel subita mors metuitur, vel a stagnante hic sanguine nascuntur polyposæ massæ, quæ postea diras cordis palpitaciones, a minimo corporis motu immaniter augendas, lipotymias, dyspnoeam, & plurima alia pessima mala faciunt. Altera anxietas in hypochondriis sedem suam habet, & distinguitur a priori, quod nec pulsus multum mutatus sit, neque respiratio adeo læsa, cum nec in pulmone nec arteriis corde egressis obstaculum sit, sed circa fines venarum portarum: præcipuum hujus signum est intollerabilis oppressio sensus circa cardiacam. Quamvis autem non adeo periculosa sit hæc anxietas, quam prior, plurima tamen inde mala metuenda esse in præcedenti paragrapho vidimus.

Verum quam maxime distinguendum est in omni anxietate, an a densitate inflammatoria humorum transitus sanguinis per ultimas vasorum angustias impediatur; an vero spasmò contracta vasa suas cavitates angustaverint, quia longe alia medela tunc requiritur. Quibusdam enim hominibus adeo mobile & irritabile est genus nervosum, & tam facile turbatur subtilissimum liquidum per nervos motus, ut a levi etiam animi affectu summa anxietas, spasmi, dolores mirabiles, convulsiones &c. oriantur. Quam frequens autem anxietatis causa hæc sit, docuit *Sydenhamus* (c), qui tanta cura mirabi-

animalium circa hepar prima incipientis putredinis signa apparent. Dum jam simul febrili impetu sanguis in obstructa hæc loca urgetur, vasorum destructio, humorum effusio, & gangræna, merito metuuntur; imprimis cum hepar adeo molle & friabile sit, ut rudiori etiam tactu facile tenera ejus fabrica destrui possit. Hinc patet ratio, quare toties post iterum vomitæ putridissimæ in hepate inventantur; vel & quandoque hepatis, jam vera putredine dissoluti, tabus olidissimus dysenteriam lethalem faciat. Dum febres continuæ remittentes autumnales, una cum levi hepatide, in autumno epidemice hic grassabantur ante aliquot annos, adebat illa anxietas, urinæ color ictericus, & flavedo in adnata tunica oculorum: consistit autem tunc pluribus casibus, febres has male curatas cortice Peruviano, antequam illud obstaculum in hepate solutum fuisset, post diuturnos languores putridissima dysenteria oborta, e medio tulisse plurimos.

lis illius & multiformis morbi, qui passio hysterica & hypochondriaca vocari solet a Medicis, historiam descripsit: notavit enim, chronicorum morborum dimidiam partem ab hoc affectu pendere. Paucissima enim foemina omnino ab hoc morbo immunes sunt; & tantum fere illæ, quæ duris laboribus vitam tolerant: imo & viri viri, qui sapientiæ studiis dediti sedentariam vitam agunt, his morbis obnoxii sunt. Notavit autem *Sydenhamus*, illud imprimis mirabile in his morbis obtinere, quod, quamcumque partem corporis illa spirituum invaserit, statim producuntur symptomata talia, qualia illi parti competunt; unde omnes fere morbos mentitur, & facile Medico fraudem facere potest, nisi sollicitè ad omnia attenderit, & magna Peritia valuerit. Per omnes fere corporis partes varia hujus morbi phænomena recensuit ille auctor, atque docuit, omnia hæc mala, quantumvis diversa videantur, ab una tamen radice pendere, & eadem medela debellari posse. Nimia enim mobilitas nervosi generis, & minor firmitas spirituum, qui, uti mira phrasi dixit *Sydenhamus* (d), *supremum in scala materiae gradum constituunt, in ipso entis immaterialis confinio positi*, morbi hujus ideam absolunt. Qualis enim sanguis est, tale serum, talis lymphæ, & reliqui tenuiores inde secreti humores videntur esse: verum in debilibus puellis, & viris, qui hbris impalescere afluunt vix corpus movent, sanguis de venis missus instar aquæ rubellæ diffluit: duris vero laboribus exercitati rustici cruor in scissilem massam concrevit illico: imo & ipsum serum sanguinis in his sæpe nimis in concretionem tendit: hinc admodum probabile videtur, subtilissimum illud nostri corporis liquidum varios coactionis gradus habere posse. Videmus autem quotidie teneras puellas, virosque, in quibus similis sanguinis crassus obtinet, a levissimo animi affectu turbari totos, a

minimo fragore illico contremiscere; dum durum aratorem orbis ruina vix pavidum feriret: neque invicto magnanimæ mentis robori in tali homine hæc intrepiditas adscribenda videtur, sed tantum inde pendet, quod callosum quotidianis laboribus corpus minus afficiatur, & firmior omnium fluidorum compages sit. *Animi enim robur & constantia, quamdiu hoc corporis luto is incrustatur, a firmitudine spirituum eidem famulantium maxime pendet* (e). Unde inique agitur cum hysteris & hypochondriacis, dum amici, imo & sæpe Medici, illos increpant, quasi illorum culpa fieret, ut a levissimis etiam turbentur adeo, atque possent ratiocinio has turbas compescere. Miseris enim his non citius remedium adfert pertinax aliquod vel insolentissimi Stoici decretum, quam odontalgiam præcaverit is, qui firmiter statuerit, se nullo modo permissurum, ut dentes dolore perterrentur (f).

Cognoscitur autem hæc anxietas ab affecto genere nervoso orta, quod nulla febris illam præcesserit, temperies agri talis sit, ut solida tenerrima, & fluida minus firma sint, animi motus prægressi fuerint, vel liquidorum evacuationes validæ & subitæ, sive spontaneæ, sive a purgantibus, vomitoriis &c. assumtis, excitatæ: quotidianæ enim observationes docent, hystericas & hypochondriacos pessime affici ab evacuationibus fortioribus quibusvis. Omnium certissimum & maxime pathognomicon signum est, si ingentem copiam urinæ limpidissimæ emittant tales agri, dum illa anxietas adeit, vel aderit brevi. Hoc urinæ profluvio fatetur *Sydenhamus* se imprimis cognovisse mirum hunc morbum, dum varias larvas induens quævis alia mala mentiretur. Illa vero anxietatis species, quæ ab inflammatoria visciditate sanguinis, & hinc impedito transitu ejusdem per arteriarum extrema pendet, febrem comitem habet (vide §. 588.) imo illam febris acuta fere semper præcedere solet, & præterea signis inflammationis (vide §. 382.) distinguitur ab illa anxietate, quæ a turbato genere nervoso pendet. Quam necessarium autem sit sollicitè has anxietates per sua signa cognoscere, patebit sequenti paragrapho, ubi de anxietatis cura agitur, quia opposita sæpe medela in his requiritur.

Si jam simul ponderetur diversa anxietatis vehementia, duratio, & locus, in quo origo mali hæret, reliqua omnia, quæ ad prognosim faciunt, detegi poterunt. Quo enim validior fuerit anxietas & diutius duraverit, eo pejora mala expectanda sunt. Si enim circa pulmonalis arteriæ extrema anxietatis causa hæserit diu, sive ob immeabilem sanguinem, sive a spasmò, uti in asthma periodico fit; summus metus est polyposæ concretionis sanguinis in magnis illis vasis & receptaculis circa cor; uti & dilationis aneurysmaticæ aut varicosæ magnorum vasorum ex corde egressorum; imo & cordis ipsius: unde tunc postea, licet remotis his obstaculis anxietas cesset, manent tristissima & immedicabilia mala; de quibus alia occasione in Commentariis §. 176. dictum fuit. Simul etiam ex hæcenus dictis patet ratio sequentium.

Cum in omni fere morbo circa mortis articulum anxietas ultimo tragœdiam claudit? Si enim excipiantur illi morbi, qui uno momento vitam finiunt; uti dum sævissima pestis sanissimos homines, nihil omnino mali præsententes, imo in foro versantes, occidebat illico, uti alia occasione memoratum fuit;

omnes reliqui morbi, dum in mortem tendunt, summam anxietatem faciunt: nihil enim aliud videtur esse ultima illa vitæ cum morte lucta in moribundis. Si autem considerentur illa, quæ circa mortem contingunt, phænomena, apparebit facile ratio. Dum enim homo moriturus est, cordis vires debilitantur, uti docet pulsus; sanguis ad extrema corporis usque propelli nequit; hinc oritur pallor & frigus extremorum: hoc frigore constringuntur vasa cutanea; hinc sanguis venosus in latiores venas derivatur, & ad cor dextrum tendit; arteriæ pariter contractæ hoc frigore, & ob imminutas vires cordis non amplius distentæ sanguine impullo, retrogrado motu sanguinem versus cor movent; hinc oritur maxima resistentia cordi sinistro, unde illud evacuari nequit, adeoque nec venæ pulmonales suum sanguinem evacuare possunt in cor sinistrum; oppletur hinc pulmo sanguine, cordi dextro summa fit resistentia, quam moribundi summo respirationis molimine superare nituntur: arteriæ pulmonales manente repletæ; cor dextrum celerime palpitans urget adhuc plenas arterias; exprimitur in cava aerea pulmonis solito viscidior humor, qui expectorari non potens tracheas implet, & ingratum illum fridorem (de voc. el.) in vasis aereis pulmonis facit; sicque dilatatio pulmonis per inspirationem magis & magis impeditur: hinc crescent resistentiæ cordi dextro, donec tandem quiescat, & homo moriatur. Verum §. 631. probatum fuit, anxietatem pro causa habere sanguinis ex corde egressum impeditum: cum ergo illud in moribundis obtineat, patet ratio, quare anxietas summa in mortis articulo semper adsit. Confirmant hanc rem illi homines, qui sub aquis suffocati, vel laqueo suspensi, revixerunt: omnes enim testantur se summam anxietatem percepisse; & paulo post nullius rei conscios fuisse. Vixit adhuc ante aliquot annos senex hortulanus, qui ab hostibus fugientibus ex arbore suspensus, mox a suis, discisso laqueo, liberatus, narravit sæpius *Celeberrimo Boerhaavio*, quod, dum in laqueo hæreret, vidisset statim summam lucem, fulguris instar; simul percepisset intolerabilem anxietatem; deinde vero nullius rei memor fuisset, donec postea ad se rediret. Non absque ratione ergo *Seneca* (g) asthma periodici anxietas expertus dixit: *Brevis autem valde, & procella similis, impetus est, intra horam fere desinit. Quis enim diu expirat? omnia corporis incommoda, aut pericula, per me transierunt: nullum mihi videtur molestius. Quid ni? aliud enim quidquid est, agrotare est: hoc est, animam agere. Itaque medici hanc meditationem mortis vocant.*

Cur spasmodica anxietas parum, inflammatoria maxime, periculosa? Quia, dum eo usque increvit anxietas, ut in animi deliquium incidant, vel paulo post inciderent agri spasmodica anxietate correpti, solvitur spasmus; quia cor tunc sanguinem versus encephalon pellere debita vi nequit; hinc nec illud spiritus movere per nervos; adeoque cessat inordinatus ille influxus spirituum in quasdam partes, & levatur anxietas. Patet hoc quotidianis observationibus in feminis hysteris, dum gula musculi, spasmò contracti interceptum aerem in oesophagi tubo retinent, qui expansus calore loci tamorem magnum facit, vicina omnia comprimentem cum sensu infantis quasi suffocationis: simul ac enim hæc mulieres animo linqui incipiunt, solvitur spasmus, & valido ructu exploditur coercitus aer, totumque malum cessat. In

(b) In fine Capituli: confirmatur morborum sedes in anima sensitiva, pag. 451. Num. 13.

(c) In Dissertatione Epistolari de Passione Hysterica, pag. 486. (d) Ibid. pag. 50.

(e) Sydenh. ibidem (f) Ibidem.

(g) Epistola 54, pag. 474.